

سلسله مباحث اعتقادی

حلقه‌ی هفتم

عدلی و عالم شیع

www.ketab.ir

دکتر سید محمد بنی هاشمی

فهرست مطالب

۱۷	پیش‌گفتار
۱۹	بخش اول: ربوبیت تکوینی و تشریح خداوند
۲۱	مقدمه
۲۱	دو رکن اساسی عالم تشریح
۲۱	شرایط دیگر برای تحقق عالم تشریح
۲۳	فصل ۱: خصال هفت‌گانه در تکوینات
۲۳	وقوع هر شیء در عالم با هفت ویژگی
۲۴	مسیوق بودن وقوع هر چیز به چهار مرحله
۲۵	مشیت: آغاز فعل الهی
۲۶	معنای مصدری و معنای حاصل مصدری «مشیت»
۲۷	مشیت در افعال اختیاری انسان
۲۹	مشیت مخلوق خداوند
۳۱	مشیت: خلق خداوند
۳۲	مشیت: انشاء قبل از اظهار
۳۳	تعلق گرفتن مشیت به منشأ پیش از عینیت آن
۳۴	معنای مصدری و معنای حاصل مصدری «اراده»

- ۳۴ ..... اراده در افعال اختیاری انسان
- ۳۶ ..... معنای حاصل مصدری اراده‌ی انسان
- ۳۸ ..... سه معنا برای «اراده‌ی انسان»
- ۴۰ ..... تفاوت استطاعت «اراده» با استطاعت «عمل جوارحی»
- ۴۱ ..... قبح فاعلی (و نه فعلی) تجزی
- ۴۳ ..... جدا بودن حساب گناه از اراده‌ی آن
- ۴۳ ..... خارج بودن استطاعت از حوزه‌ی علم و قدرت فاعل
- ۴۴ ..... تحقق عزم و اراده‌ی فعل با وجود عدم استطاعت بر فعل خارجی
- ۴۵ ..... اراده‌ی حضرت ابراهیم علیه السلام بر ذبح فرزندش با وجود مستطیع نبودن بر انجام ذبح
- ۴۷ ..... جبران پاداش از دست رفته‌ی ابراهیم علیه السلام
- ۴۸ ..... «اراده» به معنای «فعل» خداوند
- ۵۰ ..... دو معنای دیگر «اراده»ی خداوند
- ۵۲ ..... جایگاه و ظرف اراده‌ی خداوند
- ۵۳ ..... کتاب مبین: قلب مقدس امام علیه السلام
- ۵۴ ..... تعلق گرفتن اراده به مراد پیش از تحقق آن
- ۵۵ ..... محدث بودن مشیت و اراده‌ی خداوند
- ۵۶ ..... معنای مصدری و حاصل مصدری «تقدیر»
- ۵۸ ..... تقدیر علمی و عینی در افعال انسان
- ۵۹ ..... تقدیر علمی و عینی خداوند در امور تکوینی
- ۵۹ ..... تقدیر الهی در مورد معلومات
- ۶۰ ..... وعاء تقدیرات الهی
- ۶۲ ..... دو مصداق قضاء در افعال انسان
- ۶۳ ..... دو معنای «قضاء» در افعال خداوند
- ۶۵ ..... دو معنای امضا در احکام بشری
- ۶۶ ..... امضاء الهی در قضاء تکوینی
- ۶۷ ..... امضاء الهی در قضاء تشریحی

۷۰	معانی مختلف برای قضاء امضا شده
۷۲	مقصود از کتاب، اجل و اذن در خصال هفت‌گانه
۷۳	فصل ۲: خصال هفت‌گانه در افعال اختیاری بندگان
۷۴	«مشیت» اعمال اختیاری بندگان
۷۵	مشیت خدا نسبت به سجده نکردن ابلیس و خوردن آدم <small>علیه السلام</small> از شجره‌ی ممنوعه
۷۶	غلبه‌ی مشیت خدا بر مشیت حضرت آدم <small>علیه السلام</small> و حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small>
۷۸	مشیت الهی به دو معنا: «رأی» و «خلق صورت فعل»
۷۹	ثبوت علمی معصیت بندگان
۷۹	«اراده»‌ی اعمال اختیاری بندگان
۸۱	«اراده»‌ی اختیار نه «اراده»‌ی حتم
۸۳	مشیت و اراده‌ی تشریحی نسبت به اعمال اختیاری بندگان
۸۴	مشیت امر و مشیت علم
۸۶	مشیتة یشاء و مشیتة لا یشاء
۸۷	معنای اختصاصی «و ماتشاؤون الا ان یشاء الله»
۸۸	اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ، وعاء مشیت و اراده‌ی تشریحی خداوند
۸۹	تقدیر علمی اعمال اختیاری بندگان
۹۲	شبهه‌ی معروف خیام و پاسخ آن
۹۳	علم بلامعلوم: تنها راه برای توجیه علم پیشین الهی
۹۴	تقدیر عینی اعمال اختیاری بندگان از سوی خداوند
۹۵	خلق تقدیری اعمال اختیاری بندگان
۹۶	تعریف دقیق تقدیر عینی فعل اختیاری بنده از جانب خدا
۹۷	تقدیر فعل بنده از طریق تقدیر قدرت انجام و ترک آن
۹۸	رابطه‌ی تقدیر عینی و عمل، رابطه‌ی روح و بدن
۱۰۰	معنای صحیح قضای تکوینی الهی در فعل اختیاری بنده
۱۰۱	نقی قضای حتم و قدر قطعی در افعال اختیاری بندگان

- ۱۰۳ ..... شایسته‌تر بودن گناه‌کار از نیکوکار در فرض اعتقاد به جبر
- ۱۰۴ ..... قضای تشریحی خداوند در افعال اختیاری بندگان
- ۱۰۵ ..... تقدیر تشریحی خدا در افعال اختیاری بندگان
- ۱۰۶ ..... رابطه‌ی قضا و قدر تشریحی خدا با یک‌دیگر
- ۱۰۷ ..... قضا و قدر خدا، ضامن سلطه و حاکمیت او
- ۱۰۸ ..... فرار از قضای الهی به سوی قدر او

فصل ۳: اذن، توفیق و خذلان الهی در افعال اختیاری بندگان

- ۱۱۱ ..... وقوع همه‌ی افعال اختیاری بندگان به اذن خدا
- ۱۱۲ ..... مانع نشدن بدون رضایت داشتن
- ۱۱۳ ..... اجازه‌ی تکوینی و تشریحی خدا
- ۱۱۴ ..... توفیق و خذلان در طاعت و معصیت
- ۱۱۶ ..... احسان اول خدا به بنده: اقدار و تمکین
- ۱۱۶ ..... احسان دوم خدا به بنده: توفیق الهی
- ۱۱۸ ..... لزوم استعانت از خداوند در امور
- ۱۲۰ ..... توفیق، نصرت و معونه: مفاهیم مختلف با مصداق واحد
- ۱۲۱ ..... نمونه‌هایی از توفیق و خذلان خداوند
- ۱۲۲ ..... کافی نبودن توان بدون توفیق الهی
- ۱۲۴ ..... تعیین‌کننده بودن توفیق و خذلان الهی
- ۱۲۵ ..... معنای «لا حول و لا قوه الا بالله»
- ۱۲۶ ..... میسر نبودن طاعت بدون توفیق
- ۱۲۷ ..... واقع نشدن ترک گناه بدون توفیق
- ۱۲۸ ..... لغزش انسان در اثر خذلان
- ۱۲۹ ..... رابطه‌ی خدا با حسنات و سیئات بنده
- ۱۳۰ ..... اولویت بنده به بدی‌هایش
- ۱۳۱ ..... اولویت خدا به خوبی‌های بنده
- ۱۳۱ ..... تمثیلی برای فهم عمیق‌تر

۱۳۳	..... نقش توفیق و خذلان در ایمان و کفر بنده
۱۳۵	..... رابطه‌ی توفیق و خذلان با مشیت و اراده
۱۳۷	..... رابطه‌ی توفیق و خذلان با قضا و قدر
۱۳۸	..... توفیق به اندازه‌ی نیت
۱۴۰	..... درخواست توفیق، نشانه‌ی نیت کامل
۱۴۱	..... اشاره به مناجات انجلیته
۱۴۲	..... کتاب و اجل خدا در افعال اختیاری
۱۴۳	..... بخش دوم: عدل و فضل الهی در عالم تشریح
۱۴۵	..... فصل ۱: شرور تشریحی (گناهان بندگان)
۱۴۵	..... معنای شرّ تشریحی
۱۴۷	..... شر بودن فاعل به سبب شر بودن فعل
۱۴۸	..... شر بودن فعل به خاطر ماهیت آن
۱۵۰	..... نظریته‌ی صاحب اسفار درباره‌ی شرّیت معاصی
۱۵۱	..... نظریته‌ی نویسنده‌ی حاشیه‌ی اسفار درباره‌ی شرّیت معاصی
۱۵۲	..... اعتباری یا عدمی دانستن معصیت
۱۵۲	..... واقعی بودن طاعت و معصیت عقلی و شرعی
۱۵۴	..... عدمی نبودن موافقت و مخالفت با حکم عقل و شرع
۱۵۶	..... منتسب نبودن شرّ بنده به خدا
۱۵۷	..... خالق خیر و شر بودن خداوند
۱۵۸	..... معنای صحیح خالق خیر و شر بودن خدا
۱۵۹	..... نفی اسناد شر به خداوند
۱۶۱	..... اسناد همه‌ی خیر و شر به خداوند
۱۶۲	..... تداخل نداشتن خالقیت خدا و بنده در خیر و شر
۱۶۳	..... شرّیت افعال اختیاری شیطان
۱۶۴	..... تمکین و اذن تکوینی خدا به شیطان
۱۶۵	..... رضایت نداشتن خداوند به ایضال شیطان

۱۶۶	.....	شَرِّیت شیطان به سبب افعال شرّ او
۱۶۶	.....	نظریه‌ی مأمور بودن شیطان از جانب خدا
۱۶۷	.....	اشکالات نظریه‌ی مأمور خدا بودن شیطان
۱۶۹	.....	حکیمانه بودن خلقت شیطان
۱۷۰	.....	جدا بودن حساب وجود شیطان از افعال اختیاری او
۱۷۱	.....	حکیمانه بودن قادر نمودن شیطان و خذلان او
۱۷۲	.....	طرح و ردّ نظریه‌ی مقرب بودن شیطان در درگاه الهی

۱۷۵	.....	فصل ۲: عفو و عقوبت الهی در دنیا
۱۷۵	.....	عدل و فضل خدا در مورد گناهان بندگان
۱۷۶	.....	تفضّل، بنای اولیّه‌ی خدا در رفتار با بندگان
۱۷۸	.....	تفضّل بالاتر از حدّ استحقاق
۱۷۹	.....	آشکار شدن فساد به خاطر فراوانی گناه
۱۸۰	.....	تأثیر گناهان در عالم تکوین
۱۸۰	.....	سلب نعمت: عقوبت گناه
۱۸۱	.....	مصیبت‌ها: اثر گناهان
۱۸۲	.....	محرومیت از نماز شب به سبب گناه
۱۸۳	.....	ترس از سلطان: کیفر گناه
۱۸۳	.....	گناهان جدید، بلاهای جدید
۱۸۴	.....	تخفیف در عقوبت به سبب وجود پاکان
۱۸۴	.....	شر بودن عقوبت الهی
۱۸۶	.....	عقوبت یا عفو بنده: نتیجه‌ی عدل یا فضل خدا
۱۸۶	.....	عدل مقدمه‌ی فضل و عدل بدون فضل
۱۸۷	.....	ملاک شَرِّیت عقوبت: دوری از رحمت خدا
۱۸۸	.....	انتساب زشتی عقوبت به بنده، نه به خدا
۱۸۸	.....	عقوبت همراه با عذاب و بدون عذاب
۱۸۹	.....	جمع‌بندی اقسام عدل و فضل خدا در دنیا

۱۹۰	حالت اول: عفو کامل گناه بنده
۱۹۰	وعده و وعید الهی براساس فضل
۱۹۱	ضرورت نداشتن عمل به وعید
۱۹۳	معاف‌شدگان از هر بلا
۱۹۵	حالت دوم: عقوبت عذاب‌آور، مقدمه‌ی فضل الهی
۱۹۷	حالت سوم: عقوبت عذاب‌آور بدون فضل
۱۹۸	حالت چهارم: عقوبت بدون عذاب (استدراج)
۲۰۲	حالت پنجم: تأخیر در عقوبت الهی
۲۰۳	پاداش کافر پیش از مرگ
۲۰۴	پاداش اعمال خیر کافران
۲۰۷	اختیار مطلق خدا در عفو یا عقوبت بنده
۲۰۹	باز بودن دست خدا در تعیین نوع عقوبت یا رحمت
۲۱۰	بهبادهای عفو خداوند
۲۱۱	مقایسه‌ی عمل بنده با عفو خداوند
۲۱۲	استحقاقی نبودن فضل الهی
۲۱۳	خیریت شرور کیفری از جهت انتساب به خدا
۲۱۳	حکمت اول: ایجاد خوف در بنده برای پرهیز از گناه
۲۱۴	حکمت دوم: به خود آمدن بنده و ترک گناه
۲۱۶	باز شدن درهای نعمت به‌سوی گناه‌کار
۲۱۷	خوش‌بین نبودن به اقبال دنیا
۲۱۸	حکمت سوم: پاک شدن از گناهان
۲۱۹	با فضیلت‌ترین آیه‌ی قرآن
۲۲۱	اختصاص فضیلت آیه به شیعیان
۲۲۱	بلاهای ناچیز، کفاره‌ی گناهان مؤمن
۲۲۳	نبود شرور کیفری برای اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۲۳	حکمت مصائب اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۲۵	قابل کشف نبودن وجه بلاها با علم بشری

پیش‌گفتار

کتاب حاضر، حلقه‌ی هفتم از سلسله مباحث اعتقادی است که به تبیین «عدل الهی در عالم تشریح» می‌پردازد. برای شناخت کامل از عدالت تشریحی خداوند، باید ابتدا نظام ربوبیت تکوینی و تشریحی خداوند تبیین گردد که بخش اول این حلقه را تشکیل می‌دهد. برای این منظور در فصل نخست، حصول هفت‌گانه (مشیت، اراده، تقدیر، قضا، کتاب، اجل، اذن) را در تکوینات مطابق آموزه‌های قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام توضیح داده‌ایم. آن‌گاه در فصل دوم به شرح و تبیین همین خصلت‌ها در افعال اختیاری بندگان پرداخته‌ایم. در این دو فصل، چارچوب کلی نظام تکوین و تشریح الهی، روشن می‌شود. سپس در فصل سوم، بحث توفیق و خذلان الهی در قلمرو افعال اختیاری بندگان توضیح داده شده که در پرتو آن، نقش بی‌بدیل فضل و عدل الهی در صدور حسنات و سیئات انسان، بیش از پیش روشن می‌گردد. بخش دوم کتاب به بیان «عدل و فضل الهی در عالم تشریح» اختصاص دارد. در فصل نخست آن، ضرورت تشریحی - که همان گناهان بندگان است - به تفصیل مورد بحث قرار گرفته که در آن، شریعت افعال شیطان نیز تبیین گردیده است. در فصل دوم و سوم این بخش، به ترتیب عفو و عقوبت الهی نسبت به اعمال اختیاری انسان‌ها در دنیا و در آخرت توضیح کامل داده شده است. امتیاز این حلقه نسبت به دفتر اول و دوم کتاب عدل، این است که اولاً خصلت‌های هفت‌گانه در تکوینات و افعال اختیاری بندگان، به شکلی عمیق‌تر و بارویکردی دقیق‌تر از گذشته،

معرفی شده‌اند. ثانیاً نکته‌ی زیبا و بدیعی در خصوص توفیق و خذلان الهی ارائه گردیده است. ثالثاً در بحث شرور تشریحی و عفو و عقوبت خداوند در دنیا و آخرت، به نکته‌های ریز و دقیقی اشاره شده که در کتاب عدل، وجود نداشته است.

هم چنین بحث نسبتاً کاملی در مورد اقسام گمراهان (غیر مؤمنان و غیر کافران) مطرح شده که در ضمن آن به معرفی همه‌ی انواع مستضعفان پرداخته شده و در پایان، نموداری جامع از اقسام ایشان ارائه گردیده است.

روشن است که آن چه در دفتر اول و دوم کتاب عدل آمده، تنها در صورتی قابل استناد به نویسنده می‌باشد، که با آن چه در این حلقه و حلقه‌ی گذشته آمده، سازگار باشد. البته خوانندگان محترم با مطالعه‌ی این دو حلقه، نیازی به مراجعه به دفاتر کتاب عدل نخواهند داشت. امیدواریم این هدیه‌ی ناقابل در ایام سوگواری سرور و سالار شهیدان، به ابروی سه ساله‌ی در دانه‌ی آن بزرگوار، مورد قبول آستان مقدس حضرت حجة الله الاعظم ارواحنا فداه قرار گیرد و از نقائص آن به لطف و کرمشان درگذرند.

سید محمد پی هاشمی

هفتمین شب شهادت ابی عبدالله الحسین (ع)

۱۵ شهریور ۱۳۹۹ ه ش